

Elena Vostrikova*
Belarusian State University, Minsk

Эпоха Скарыны ў чэшскай літаратуры і культуры

Резюме:

Целью данной статьи является характеристика эпохи Скорины в чешской литературе и культуре. Автор работы дает панораму общественного и культурного развития чешских земель соответствующего периода, прослеживает развитие гуманизма в Чехии, отмечает близкие скориновской литературной и издательской деятельности явления в чешской литературе и культуре, очерчивает уровень литературного развития чешских земель. Особое внимание уделяется пражскому периоду жизни и деятельности Франциска Скорины. С личностью Скорины сопоставляется фигура Даниэля Адама из Велеславина, знаменитого чешского издателя, переводчика, писателя, автора предисловий к своим книгам. Также близкими Франциску Скорине по значению и деятельности видятся автору статьи личности чехов Яна Благодслава и Викторина Корнеля из Вшегрд. Подробно рассматривается история переводов Библии на чешский язык и ее различных изданий XIV –XVI веков.

Ключевые слова: эпоха Скорины в чешской литературе и культуре, пражский период жизни и деятельности Скорины, гуманизм

* Elena Wostrykava (Елена Вострикова, УДК 821.162.3) – doc. dr, pracuje w Katedrze Literatur Słowiańskich Wydziału Filologicznego Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego w Mińsku.

Elena Vostrikova, *Epoka Skaryny w czeskiej literaturze i kulturze*

в чешских землях, издательская и литературная жизнь Чехии эпохи гуманизма.

The Skaryna Era in Czech Literature and Culture

Summary:

The purpose of this article is to characterize the Skaryna era in Czech literature and culture. The author gives a panorama of social and cultural developments of the Czech lands in the period under consideration, traces the development of humanism in the Czech Republic, highlights those phenomena in Czech literature and culture that are close to Skaryna's literary and publishing pursuits, and outlines the level of literary development in the Czech lands. A particular attention is paid to the so-called Prague period of life and activities of Franciszek Skaryna. Then Skaryna the author of the article discusses a circle of people whose endeavors were close to Skaryna's: Daniel Adam from Weslavavin, a famous Czech publisher, translator, writer, and author of forewords; Jan Blagoslav, the author of an article about of the Czechs' national character; and Victorin Kornel from Vsegrad. Finally, a history of translations of the Bible into the Czech language and its various editions in the 14th-16th centuries are considered in detail.

Key words: the Skaryna era in Czech literature and culture, the Prague period in Skaryna's life, humanism in the Czech lands.

Epoka Skaryny w czeskiej literaturze i kulturze

Streszczenie:

Artykuł charakteryzuje epokę Franciszka Skaryny w literaturze i kulturze czeskiej. Autorka przedstawia panoramę rozwoju społecznego i kulturalnego ziem czeskich w analizowanym okresie, śledzi rozwój humanizmu w Czechach, akcentując te zjawiska w literaturze i kulturze czeskiej, które są bliskie działalności literackiej Skaryny. Szczególną uwagę zwraca na tak zwany praski okres życia i działalności Franciszka Skaryny. Następnie w artykule pojawia się analiza osób, które były bliskie Skarynie: Daniel Adam z Weslavavin, słynny czeski wydawca, tłumacz, pisarz i autor wstępów; Jan Blagoslav, autor artykułu o narodowym charakterze Czechów; Victorin Kornel z Vsegrad. Szczegółowo

omówiono też historię tłumaczeń Biblii na język czeski i jej różne wydania w XIV-XVI wieku.

Słowa-klucze: epoka Skaryny w czeskiej literaturze i kulturze, okres praski w życiu Skaryny, humanizm na ziemiach czeskich

Мэтай нашай работы з’яўляецца характарыстыка скарынаўскай эпохі ў чэшскай літаратуры і культуры. Мы паспрабуем даць панараму грамадскіх і культурных умоў развіцця чэшскіх земляў адпаведнага перыяду, прасачыць развіццё гуманізму ў Чэхіі, адзначыць роднасныя скарынаўскай літаратурнай і выдавецкай дзейнасці з’явы ў чэшскай літаратуры і культуры, акрэсліць узровень літаратурнага развіцця чэшскіх земляў.

Прага стала тым месцам, дзе Скарына купіў друкарскае абсталяванне, пераклаў і пракаменціраваў кнігі Бібліі, выдаў іх на працягу 1517–1520-21 гг.

Як мяркуюць беларускія даследчыкі, Скарына апынаецца ў Празе дзесьці паміж 1512 і 1517 гг. Г.Я.Галенчанка вылучае два пражскія перыяды жыцця і дзейнасці Францыска Скарыны [Гл. 4, с.462]. На думку чэшскага будзіцеля Ёзэфа Добраўскага, Скарына мог суправаджаць вялікага князя ВКЛ і караля Польшчы Жыгімонта I на Венскі кангрэс 1515 г. і пасля застацца ў Празе дзеля выканання службовых абавязкаў пры чэшскім каралі Людовіку. Тады можна казаць, што Скарына апынуўся ў Празе ўжо недзе ў 1515–1516 гг. Там ён і надрукаваў свае знакамітыя кнігі. Потым у часы мора ў Празе і пасля пачатку Контррэфармацыі ён пакідае горад і пераязджае ў Вільню. Другі пражскі перыяд жыцця беларускага друкара прыпадае на 1530–1540 гг. Пра гэта пісаў А.В.Флароўскі. У гэтыя часы Скарына быў садоўнікам пры каралеўскім парку на Градчанах, заснаваным у 1534 г. Ён выконваў абавязкі вучонага-садавода, паколькі ведаў і батаніку. У.Калеснік мяркуе, што “для перакладу і выдання Бібліі яму (Скарыне) трэба было не толькі пазнаёміцца з чэшскай біблеістыкай, але і грунтоўна вывучыць чэшскую мову.

Абраць Прагу для разгортвання беларускага кнігадрукавання мог толькі той, хто ведаў пражскія ўмовы і магчымасці ў гэтай справе лепш, чым іншых гарадоў, меў асабістыя знаёмствы ў асяроддзі пражскіх выдаўцоў і кніжнікаў. Набыць усё гэта мог толькі той, хто доўга і стала жыў у Празе, ужываўся ў яе вучона-кніжнае асяроддзе” [4, с.220].

Што ж уяўлялі сабой чэшскія землі ў часы Скарыны? У Чэхіі з 70-х гг. XV ст. пачынаюць распаўсюджвацца гуманістычныя ідэі. Папранне манаполіі царквы, аўтарытэта з аўтарытэтаў у культурным і эканамічным жыцці чэшскага грамадства, абвяшчэнне права асобы на самастойнае тлумачэнне Бібліі і ўвогуле акцэнтаванне індывідуальнасці разам з узростаючай значнасцю гарадскога элемента як новай грамадскай сілы стварылі асноўныя ўмовы для таго, каб у чэшскіх землях урэшце наступілі часы Рэнэсансу, калыскай якога была Італія. Але ўсюды былі свае адметнасці. У Чэхіі гаворка ішла пра рашэнне грамадскіх і культурных праблем, якія часта прымалі рэлігійны характар (тон тут задало гусіцтва), а таксама ўваходжанне Чэхіі ў рэчышча еўрапейскай Рэфармацыі. У рэлігійных пытаннях па некаторых пунктах былі знойдзены кампрамісы паміж гусітамі і католікамі. Аднак братскіе суполкі засталіся па-за межамі афіцыйнай царквы і часта пераследаваліся. Атрымалі распаўсюджанне ідэі Лютэра, больш радыкальнага характару, чым асноўныя гусіцкія прынцыпы.

У чэшскіх землях развіццё ішло не прамым шляхам. Інтэрэсы гарадоў увайшлі ў супярэчнасць з інтарэсамі феадальнага дваранства і з інтарэсамі двара і чэшскай кароны. Гарады былі асноўнай сілай у культурнай сферы, але эканамічна і палітычна не дасягнулі той моцы, як у Заходняй Еўропе. Галоўнай палітычнай значнасці не меў і двор, які знаходзіўся ў значнай залежнасці ад шляхты, асабліва пасля ўзыходжання на трон польскай дынастыі Ягелонцаў пасля смерці караля Іржы. Нераўнамернае сацыяльна-палітычнае развіццё чэшскіх земляў разам з рэлігійнымі хваляваннямі дрэнна адбілася на ўніверсітэце. Прайшлі тыя часы, калі Пражскі ўніверсітэт стаяў на чале ўсіх прагрэсіўных ідэй у эпоху гусізму, калі ён быў апірышчам развіцця прагрэсу. У новыя часы ўніверсітэт стаў пазбягаць

наватарскіх ідэйных плыняў, стаў надзвычай кансерватыўным інстытутам з адным артыстычным факультэтам.

Па іншаму складвалася сітуацыя ў мастацтве: у рэлігійную тэматыку пачынаюць пранікаць рэалістычныя элементы, жывы часлабек. Кірунак да рэальнасці асабліва яркая праявіўся ў кніжным жывапісу: напрыклад, уладзіслаўскія харальныя кнігі ўвабралі ў сябе рэалістычныя элементы, фальклорныя, адлюстраванне храмавых абрадаў. Познегатычная ўладзіславаўская архітэктура таксама праявіла некаторыя рэнесансныя рысы, асабліва прыкметныя ў архітэктара Рэйта. Партрэтны і пейзажны жывапіс сітэматычна праяўляе цікавасць да рэчаіснасці, спасціжэння рэалістычных рыс у напісаных аб'ектах. Менавіта з апісваемых часоў да нас дайшлі рэнесансныя палацы, што па сёння захавалі свой від (Бучавіцэ, Ёіндржыхув Градзец, Літамышль і інш.). Шмат палацаў і пабудоў пераабляліся з готыкі па рэнесансных узорах.

У мяшчанскія слаі насельніцтва пачала пранікаць музыка. Узнікла шмат аматарскіх творчых гурткоў, чыя дзейнасць адзначана шэрагам песеннікаў. У спевы брацкіх суполак пранікаюць народныя элементы. Брацтвы культывавалі шматгалосыя спевы (нагадаем, што ў эпоху гусіцтва існавала толькі аднагалоссе). Еўрапейскага ўзроўню дасягнула музычная творчасць Кшыштафа Гаранта з Полжыц, пакаранага ў 1621 г. за ўдзел у паўстанні. Асоба Гаранта стала прыкладам рэнесанснай шматграннасці.

З 20-х гг. XVI ст. стала зразумела, што гарады застануцца ў чэшскіх землях толькі культурнай сілай, таму што там развівалася толькі дробная вытворчасць. Буйная ж шырылася і існавала ў маёнтках шляхты. Развіццё гарадоў затармазла таксама ўзыходжанне Габсбургаў на чэшскі трон у 1526 г., паколькі гэта дынастыя абапіралася на буйную арыстакратыю замежнага паходжання і каталіцкую царкву. Лёс гарадоў пагоршыўся таксама пасля паразы супрацьгабсбургскага паўстання 1547 г. Паступова аформілася супрацьстаянне караля і чэшскіх феодалаў, рыцараў і гарадоў. Чэшская шляхта абмяжоўвалася ў сваіх правах, што прывяло ўрэшце рэшт да паўстання супраць Габсбургаў у чэшскіх землях.

Сутыкненне новага са старым з'яўляецца тыповым і для літаратурнай творчасці аўтароў розных сацыяльных груп. У пазначаны перыяд (70-я гг. XV – 20-я гг. XVII ст.) чэшская рэнесансная літаратура знайшла для сябе вельмі невялікую нішу, у адрозненне ад літаратуры іншых славянскіх народаў, напрыклад, палякаў. Пры гэтым нельга сказаць, што чэшскія землі былі ізаляваны цалкам ад Італіі і там не ведалі Петрарку і Бакачча. Напрыклад, яскравы рэнесансны пісьменнік і паэт Гінэк з Падэбрад нават перакладаў Бакачча і сам пісаў эратычныя паэмы. Тым не менш, самы прагрэсіўны гарадскі элемент празмерна арыентаваўся на практычныя патрэбы, таму ствараў адукацыйную і маралізатарскую літаратуру, якая не мела вялікай каштоўнасці. Літаратурнай мовай побач з чэшскай заставалася лаціна. Чэшская мова ўтрымлівала свае пазіцыі, але лаціна разрасталася, паколькі расла колькасць адукаваных людзей (а лаціна была, бясспрэчна, мовай вышэйшай адукацыі). У некаторых сваіх рысах тагачаснае літаратурнае жыццё набліжаецца да сучаснага яго разумення: адбываецца пашырэнне адукаванасці дзякуючы кнігадрукаванню, пісьмовасць распаўсюджваецца якасна і колькасна, цэнтр цяжару славеснай культуры змяшчаецца менавіта да пісьмовай друкаванай культуры.

Што ж тычыцца друкарняў, то ў Празе першай чвэрці XVI ст. іх існавала некалькі. Напрыклад, была друкарня, якая належала Яну Пытліку, Яну Севярыну і яго сыну Паўлу. Вядомая друкарня Мікулаша Конача, Яна Шмергаўскага. Ніводная з гэтых друкарняў не мела кірылічнага шрыфта. Даследчык Г.Я.Галенчанка мяркуе, што ў пражскай друкарні Скарыны працавалі чэшскія майстры, а таксама і яго суайчыннікі. “Падрыхтоўка рукапісу, малюнак шрыфтаў, падбор ілюстрацый, магчыма, і карэктарская праца былі выкананы самім Скарынам...Нельга выключыць таксама і тое, што кнігі Скарыны маглі друкавацца ў адной з дзейных у той час пражскіх друкарняў... Яны маглі выйсці ў друкарні Севярынаў” [4, с.462]. У другой палове XVI ст. вядомымі выдаўцамі былі знакаміты Мелантрых і яго зяць Даніэль Адам з Велеславіна, які наследаваў справу свайго цесця.

Даніэль Адам (1546-1599) быў прадстаўніком чэшскабрацкага кірунку ў чэшскім гуманізме. Яго значнасць была падкрэслена Ёзафам

Добраўскім, які назваў яго імем цэлую эпоху, у якой той жыў. Дык што ж стала прычынай існавання “часоў Велеславіна”? Сам Даніэль Адам быў магістрам вольных мастацтваў, выкладаў гісторыю, пакуль не ажаніўся з Ганнай Мелантрых. Менавіта тады ён стаў памочнікам свайго знакамітага цесця-друкара. Потым Даніэль сам становіцца друкаром і выдаўцом, атрымлівае дваранскі тытул, удзельнічае ў грамадскім жыцці, у чэшскім сейме прадстаўляе Старэ Мнеста, у перамовах па рэлігійных пытаннях падае інтарэсы брацтваў. Яго постаць можна ў нечым суаднесці з постаццю Францыска Скарыны. Даніэль Адам вельмі клапаціўся пра якасць сваіх кніг. Быў аўтарам адзінага арыгінальнага твора, “Гістарычнага календара” (1578), у якім да кожнага дня кожнага года падае пералік вартых згадкі гістарычных падзей. Кніга была створана для чэшскіх чытачоў, каб тыя маглі на сваёй роднай мове чытаць тое, што дагэтуль чыталі на чужых мовах. Другое выданне “Календара” (1590) было прысвечана адукаванаму мяшчанству, уволуле ўсім гараджанам і ўтрымлівала вельмі падрабязныя гістарычныя звесткі. Даніэль Адам як буйнейшы выдавец таксама шмат перакладаў, перапрацоўваў і выдаваў “чужых” твораў. Так, у 1584 г. ён сам пераклаў і надрукаваў “Хроніку света” Яна Карыёна, сябра Меланхтона. У гэты ж час ён апрацаваў і выдаў “Палітычную гісторыю. Пяць кніг пра уладу і свецкіх уладароў” нямецкага юрыста Іржы Лаўтэрбецка, прызначаную для гарадскога патрыцыяту. У гэтым творы Даніэль Адам змяшчае сваю крытыку тых, хто неабгрунтавана капіруе чужыя узоры, асабліва італ’янскія. Значным перакладам Адама былі “Дзве хронікі пра заснаванне чэшскай зямлі”, першая з якіх належала чэху Марціну Кутгеру, а другая, лацінская, – Пікаламіні. У кнізе Даніэля Адама яны пададзены як адно цэлае. Дрэннае стаўленне Пікаламіні (папы Пія X) да гусітаў Адам змякчае ў сваім перакладзе. Даніэль Адам праславіўся таксама сваімі прадмовамі да выданых кніг. Усе яны, як і пераклады, абаранялі чэшскую мову. Ва ўдасканаленне чэшскай мовы значны ўклад зрабілі яго слоўнікі 1579, 1586, 1598 гг. Гэта лацінска-чэшска-нямецкі і чэшска-лацінска-грэчаска-нямецкі слоўнікі. Галоўнымі рысамі творчай і выдавецкай дзейнасці Даніэля Адама з Велеславіна было імкненне да ўдасканалвання адукацыі

і клопат пра родную мову. Сваімі апрацоўкамі выдаваемых твораў ён зрабіў важкі ўнёсак у кадыфікацыю чэшскай мовы. Цікава тое, што мову яго часу сёння вызначаюць як “велеславінску чэшціну”. Вялікія заслугі Адама і як папулярызатара гуманістычных ведаў і як выдаўца, кнігі якога дасягнулі выключнага тэхнічнага і эстэтычнага ўзроўняў, пра што вельмі падрабязна пісалі такія чэшскія даследчыкі, як Францішэк Йілек і Мілан Копецкі ў сваіх даследаваннях [Гл. 1, 2].

Асоба трэба сказаць пра пераклады Бібліі на чэшскую мову і яе выданні ў Скарынаўскія часы і часы, блізкія да іх. Скарына пераклаў Біблію, пісаў прадмовы і пасляслоўі, скарачаў тэкст, тлумачыў незразумелыя словы і звароты. Адною з крыніц для яго стала “Біблія чэшская ў Венецыі друкаваная” 1506 г. Аднак у чэхаў была вельмі багатая традыцыя перакладу Бібліі на народную мову, як да Скарыны, так ў яго часы, але і пасля таго. Як асноўная, галоўная кніга хрысціянскай і еўрапейскай культуры Біблія ў чэшскіх землях была перакладзена практычна поўнасьцю ў пачатку стараславянскага перыяду. У часы Карла IV быў скончаны пераклад усёй Бібліі на чэшскую мову. Самай старажытнай была Дрэздэнская альбо Лескавецкая Біблія 1360–1370-гг. (была знішчана падчас Першай сусветнай вайны ў Бельгіі). Вельмі старадаўнімі з’яўляюцца Літамнержыцкая Біблія 1410–1416 гг. і Аламоўцкая Біблія 1417 г. Акрамя таго, захаваліся цэлы шэраг перакладаў асобных частак Бібліі, галоўным чынам, Псалтыры (ад XIII стагоддзя) і Новага Запавету розных гадоў XV стагоддзя. У гэтых перакладах вылучаюцца чатыры рэдакцыі. Да першай рэдакцыі належаць самыя старажытныя тэксты канца XIV-пачатку XV ст., якія маюць старыя дзеяслоўныя формы і лігатуры. Другая рэдакцыя ўзнікла каля 1435 г. (Біблію ў гэтай рэдакцыі выкарыстоўваў Ян Гус): гэта Шафнузская, Німбургская, Крумлаўская Бібліі. Яны напісаны з выкарыстаннем дыякрытычных знакаў і больш новай сучаснай мовай. Трэцяя рэдакцыя ад другой адрозніваецца не надта моцна і прыпадае на 40-я гг. XV ст. Чацвёртая рэдакцыя – рэдакцыя падэбрадскага перыяду. Гэта ўжо значна ўдасканалены тэкст, які быў надрукаваны ў часы Уладзіслава Ягелонца ў канцы XV ст. Самым старажытным друкаваным выданнем

з'яўляецца Новы завет 1475 г., які ўзнік, на думку даследчыкаў, у Празе альбо Пльзне. Хутка пасля гэтага ў Пльзне з'яўляецца другі Новы Завет – Длабучаў Завет 1475-1481 гг. Існуе Пражская Біблія 1488 г. У 1489 г. выходзіць у свет Біблія, аздобленая 118 гравюрамі па дрэву ў самім тэксце. У 1506 г. з'яўляецца выключнае выданне Венецыянскай Бібліі, з якім быў дакладна знаёмы Скарына. У 1518 г. выданы Новы Завет Мікулаша Клаўдзіяна ў брацкай тыпаграфіі ў Младэ Балеславі (другое выданне яго датуецца 1525 г.). Цэлая Чэшская Біблія была выдана Паўлам Севярынам у 1529 г. (гэта апрацоўка Біблій 1488 і 1506 гг.) Гуманістычным перакладам быў Новы Завет 1533 г. Эразма Ратэрдамскага. На чэшскую мову яго пераклалі Бенеш Оптат і Петр Гзэл. У 1549 г. у тыпаграфіі Іржы Мелантрыха выходзіць Біблія, якая атрымала назву Мелантрыхавай. Выдаў Біблію і сын знакамітага выдаўца і пісьменніка Даніэля Адама з Велеславіна – Самюэль (1613).

Неабходнасць цалкам новага перакладу Бібліі больш за ўсё адчувалася ў брацкіх абшчынах, і гэту працу на сябе ўзяў Ян Благаслаў, які ў 1564 г. распачаў пераклад Новага Завета, які стаў асновай вялікай калектыўнай перакладчыцкай працы – Краліцкай Бібліі. Яе называюць шасцічастковай, паколькі яна ўтрымлівае пяць частак Старога Завету і адну частку Новага. Выходзіла Краліцкая Біблія ў 1579–1593 гг. Яна стала вышэйшым дасягненнем чэшскіх біблейскіх перакладаў перадбелагорскага перыяду. У ёй была завершана кадыфікацыя гуманістычнай літаратурнай чэшскай мовы сучаснага ўзору. У мове Краліцкай Бібліі гарамнічна спалучаюцца асновы народнай мовы з манументальнасцю святога тэксту. У рабоце над перакладам Бібліі прымалі ўдзел браты, якія прайшлі моўнае навучанне лаціне, грэчаскай і яўрэйскай мовам ва ўніверсітэтах Вітэнберга, Гейдэльберга, Базэля. Сярод іх былі Ондрэй Штэфан, Ян Энеаш, Іржы Стрэйц, Мікулаш Альберт, Павел Есеніус і іншыя. Першыя пяць кніг Маісея былі скончаны і выйшлі ў 1579 г. Браты брацкай абшчыны ў прадмове да Бібліі падкрэслівалі, што імкнуліся да таго, каб тэкст быў чысты, зразумелы, звычайны і ў той жа момант значны, як і павінна быць у Святым Пісанні. Другі раздзел утрымліваў гістарычныя кнігі (1580). Трэці ахопліваў паэтычныя

кнігі і Песні Саламона (1582). Кнігі прарокаў змяшчаліся ў чацвёртай частцы (1587). Апокрыфы (некананічныя біблейскія тэксты) складалі пятую частку (1588). Апошняя шостая частка Новага Запавету была выдадзена Янам Благаславам ў 1593 г.. Так быў скончаны манументальны літаратурны твор, пра які Коменскі Я.А. згадваў як пра вялікі пераклад, які братства падаравала чэшскаму народу. Для практычнага ўжывання за тры гады (1596) браты выдалі поўнасю ўсю Біблію ў адным томе, але ўжо меньшага фармату, без каментарыяў, тлумачэнняў, паралельных тэкстаў, заўваг, якія змешчаны ў “шасцічастковіку”. Апошняя перадбелагорскае выданне Краліцкай Бібліі стала прыкладам для сучасных выданняў і было здзейснена ў 1613 г. Так завяршаецца гісторыя выданняў і перакладаў Бібліі на чэшскую мову часоў Рэнесансу. [Гл. 3, s.19-20]

Таксама хацелася б сказаць яшчэ колькі слоў пра развіццё тагачаснай чэшскай літаратуры, што падпівтвала ўсе культурныя пачынанні ў чэшскіх землях і ў Празе, вылучыць постаці пісьменнікаў і дзеячоў, у нечым блізкіх Скарыне. Трэба зазначыць, што існавалі дзве плыні чэшскага гуманізму: арыстакратычная лацінская і нацыянальная, звязаная з развіццём чэшскай мовы і літаратуры, айчыннай гісторыі і права, заснаваная на антынямецкім і антырымскім пафасе. Носьбітамі чэшскай мовы былі, як правіла, прадстаўнікі дэмакратычных, ніжэйшых слаёў грамадства, а лацінскай – арыстакраты, якія атрымалі адукацыю ў Італіі і пазнаёміліся з рэнесанснымі павевамі ў культуры і літаратуры. Яскравым прадстаўніком ідэй касмапалітызма і ўніверсалізма быў Ян з Рабштэйна. Шырокае распаўсюджанне Рэнесанс атрымаў на Мараве, дзе гусіцтва не было такім папулярным. Мараўскі Рэнесанс прадстаўлены постаццю знакамітага мецэната, аламоўцкага епіскапа Станіслава Турзо і яго сакратаром Янам Скалам з Доўбраўкі, асобай Аўгусціна Маравія, Багуслава Гасіштэйнскага з Лабковіц.

Зоркай на небасхіле чэшскага Рэнесансу з’яўляецца Віктарын Карнэль з Вшэгрд (1460-1520), якога, магчыма, ведаў і Францыск Скарына, паколькі яны былі сучаснікамі і творчасць чэшскага гуманіста прыпадае на першы перыяд знаходжання Скарыны ў Празе. Карнэль імкнуўся спалучыць гусіцкія патрыятычныя традыцыі

з ідэямі гуманізму. Можна сцвярджаць, што яго талент быў абумоўлены культурнай актывізацыяй гарадскіх слаёў грамадства, паколькі ён па паходжанні быў мешчанінам, па веравызнанню – утраквістам. Віктарын Карнэль заклаў асновы чэшскай плыні гуманізму, быў выдатным юрыстам. Скончыў Празскі ўніверсітэт, стаў магістрам вольных мастацтваў, выкладаў. Пазней быў абраны дэканам артыстычнага факультэта. Негледзячы на тое, што Празскі ўтраквісцкі ўніверсітэт стаяў у баку ад гуманістычных плыняў, Карнэль пазнаёміўся з імі на лекцыях магістра Ржэгаржа Празскага, а таксама праз кантакты з тымі, хто прыехаў з Італіі пасля вучобы. Ён вывучаў чэшскіх рэфармісцкіх аўтараў, Пятра Хельчыцкага, сімпатызаваў брацтвам і быў у цесных стасунках з іх шляхецкімі пакравіцелямі. Гуманізм і ідэі брацкіх суполак, спалучаныя з яго асабістымі ўтраквісцкімі перакананнямі, сталі асновай яго творчасці.

Вшэгрд, як яго часта называюць, вядомы як пісьменнік і вельмі самабытны і самастойны перакладчык. Таксама ён з’яўляецца аўтарам вялікай колькасці юрыдычных твораў. Для яго падыходаў як перакладчыка характэрны пункт гледжання, выказаны ў прадмове да перакладу твора раннехрысціянскага аўтара Яна Златавуста “Кніга пра выпраўленне падшага” (перакладзена ў 1495 г., выдана ў зборніку 1501 г.). У гэтай прадмове Карнэль сфармуляваў свой прынцып чэшскага гуманізму і адначасова яго праграму: больш карысна ўзбагачаць сваю нацыянальную мову, чым уліваць ў мора класічнай літаратуры не зусім чыстыя плыні. Да гэтага ён далучае натхнёнае ўсхваленне чэшскай мовы. Таксама Вшэгрд указваў на спеласць старажытнай чэшскай літаратуры і выказвае жаданне працягваць яе традыцыі на карысць усіх чэхаў. Ён уступіў у палеміку са сваімі старымі таварышамі і заявіў, што не хоча ствараць новыя лацінскія кнігі, але гатовы перакладаць прызнаных антычных аўтараў, таму што лепей узбагаціць беднага, чым прапанаваць багатаму непатрэбны дар. Ён заклікае ствараць літаратуру для ўсіх, хто разумее чэшскую мову. У якасці прыклада чэхам ён прыводзіць немцаў, якія развіваюць сваю нацыянальную літаратуру. Пры гэтым Карнэль выдзвігае тэзіс пра тое, што літаратура здольная падняць маральны ўзровень грамадства. Названая прадмова можа быць пэўным чынам па сваім

пафасе і ідэйным змесце сусуаднесена са скарынаўскімі прадмовамі. Яна пабудавана згодна класічных араатарскіх узораў з выкарыстаннем рытарычных прыёмаў. У фінале прадмовы ён заўважае, што паколькі ён чэх, то лацінскую мову хоча проста вучыць, але пісаць і гаварыць хоча па-чэшску. У сваіх творах Вшэгрд ніколі не пераходзіў межы зразумеласці чэшскай мовы і дасягаў гэтага ён тым, што ўвогуле не выкарыстоўваў лацінскіх альбо нямецкіх тэрмінаў і слоў. Гэтым яго мова адарозніваецца ад чэшскай мовы пазнейшага гуманізму, якая проста лексічна запоўнена лацінізмамі і германізмамі.

Доўгі час Віктарын Карнэль быў чыноўнікам, які адказваў за межавыя кнігі. Ён быў тапографам. Напісаў вялікую кнігу "Пра правы, суды і межавыя кнігі чэшскай зямлі" (1499), у якіх прытрымліваўся метада гуманістычнай крытыкі, выступіў супраць спрэчак і войн як гараджанін, патрыёт і чалавек. Карнэль адмоўна ставіўся да павелічэння паншчыны і нясправядлівасці шляхты. Па сутнасці, ён разбірае прававыя нормы, абараняе традыцыйнае чэшскае заканадаўства ад уплыву рымскага права, гаворыць пра недакранальнасць старога чэшскага права. У гэтай кнізе ён даказвае таксама і веліч роднай мовы. Упарадкаваны твор "Пра правы чэшскай зямлі" быў дапісаны ў 1508 г. і прысвечаны каралю Уладзіславу. Твор быў гуманістычны не толькі па сваім нападзенні, але і па форме, паколькі быў апрацаваны нават у дробезях: Віктарын Карнэль звяртаецца ў ім да рытарычных прыёмаў, скарыстоўвае жанр прамоў, майстарскі прыбягае да іроніі, а таксама падае прыклады з чэшскай літаратуры, напрыклад, з сачыненняў Тавачоўскага і Фляшкі. Твор напісаны цудоўнай мовай. Значнасць Віктарына Карнэля з Вшэгрд у тым, што ў сваіх працах і сачыненнях ён спалучыў народныя нацыянальныя прынцыпы і гуманістычную культуру, зрабіў яе здабыткам усяго чэшскага грамадства, а не толькі вузкага кола лацінізіраванай шляхты. "Ад Віктарына Карнэля ідзе прамы шлях да Яна Благаслава і Яна Амаса Коменскага." [3, s.121]

Такім чынам, мы коратка паспрабавалі ахарактарызаваць культурнае, літаратурнае і грамадскае жыццё чэшскіх земляў у тыя часы, калі там быў Францыск Скарына. Вылучылі постаці Даніэля Адама з Велеславіна, Віктарына Карнэля з Вшэгрд, Яна Благаслава,

якія можна па сваёй дзейнасці ў пэўных момантах суаднесці з дзейнасцю і творчасцю Францыска Скарыны. Прасачылі гісторыю перакладаў і выданняў Бібліі XIV–XVI стагоддзяў.

Bibliografia

Jilek Fr., *Daniel Adam z Veleslavina*, Praha 1947.

Kopecký M., *Daniel Adam z Veleslavina*, Praha 1962.

Šťastný R., *Čeští spisovatelé deseti století*, Praha 1974.

Skaryna, *Èncyklapedyčny davednik*, Minsk 1988.